

Масонство і ліберальна опозиція самодержавству в Україні (1907-1917)

Останнім часом у пресі з'явилося чимало матеріалів на масонську тематику. Серед чинників, що зумовили стрімку реакцію ЗМІ, можна відзначити посилення інтересу світових масонських структур до "повернення на Схід", освоєння східноєвропейського геополітичного простору [1]. На думку керівників європейського масонства, за умов соціально-економічної структурної трансформації, пошуків політичної та ідеологічної доміанти, браку інтегруючих суспільних ідеалів зростає привабливість шовіністичних та фашистських рухів серед люмпенізованих прошарків населення, що становить загрозу процесам демократизації у постсоціалістичних країнах, а отже, виникає можливість дестабілізації у загальноєвропейських масштабах. З кінця 80-х рр. масонські лідери розглядають процес відновлення масонських лож у даному регіоні як ключ до розв'язання проблем безпеки, політичної та економічної стабільності в Європі.

На сьогоднішній день не викликає сумніву існування масонських осередків в Україні [2]. Ще у квітні 1993 р. з метою так званого "зондування ґрунту" Львів відвідав заступник Великого Майстра "Великого Сходу Франції" Жак Оріф'єз [3]. За його словами, обстановка в Україні досить сприятлива для впровадження масонства. Від релігійно-етичної течії воно еволюціонувало до однієї з дієвих форм життєдіяльності громадянського суспільства в країнах Заходу й нині посідає чільне місце серед альтернативних до державних структур і державної ідеології громадських рухів.

Аналіз української періодики за останнє десятиріччя засвідчує, що особливого значення для новітніх "ультра" як правого, так і лівого гатунку набуває той факт, що чільні діячі українського визвольного руху початку ХХ століття, зокрема, М.Грушевський, С.Єфремов, М.Василенко, належали до лав масонства. Виходячи з цього, автор вважає актуальним дослідження ролі масонських структур у процесі формування й консолідації ліберальної опозиції самодержавству в Україні.

Посилення реакції з боку царату у міжреволюційний період 1907-1917 рр. зумовило "відродження" масонських лож, завданням яких стало об'єднання членів різних політичних партій та груп (без крайніх лівих та крайніх правих) з метою вироблення компромісу з актуальних питань тогочасного життя та спільної тактики для боротьби з самодержавством. "Масонізація" елітних прошарків суспільства почалася у 1908 р. з Москви та Санкт-Петербургу, але не залишила осторонь й Україну.

Серед членів п'яти київських лож ми побачимо відомих громадських діячів: Д.Григоровича-Барського, В.Науменка, А.Ніковського, І.Шрага. За партійною ознакою більшість із них належала до кадетів або до колишньої УРДП, за соціальним складом – до вищих та середніх прошарків української інтелігенції: професури, земських діячів, журналістів, юристів, членів Державної думи.

Залученню української еліти до масонства сприяли як його традиції "фронди" до державних структур, так і гуманістичні масонські максими. Водночас чимало масонів-українців були схильні до політичного прагматизму: завдання та методи діяльності цієї організації в умовах реакції й зростаючих утисків українства видавалися їм надзвичайно привабливими. Вони прагнули використати масонські зв'язки для зміцнення контактів з російськими прогресивними партіями, що зобов'язувалися підтримувати українські домагання у сфері культурно-національного самовизначення. Зокрема, в 1912 р. під час виборів до IV Державної думи київські масони домоглися обрання професора С.Іванова (до речі, також масона), який наступного року виступив у Думі з вимогою щодо створення кафедр українознавства в університетах України. За інтерполяцією (оскарженням) заборони святкування в Києві 100-річчя з дня народження Т.Шевченка також стояли київські масони та їх столичні брати. Потребує уваги й той факт, що влітку 1908 р. у Києві була створена інша позапартійна нелегальна політична організація – "Товариство українських поступовців", чимало керівників якої незабаром увійшли до братства [4].

Роль масонів у Лютневій революції дослідники оцінюють суперечливо, однак їх вплив на формування Тимчасового уряду можна вважати доведеним. Увійшли масони й до керівництва Центральної Ради. Однак ще з часів заснування заради тактичних завдань масонська організація залишила відкритим питання стратегічне: заміну монархії республікою, а імперії – федерацією. Зрозуміло, що проголошення автономії України спричинило зростання напруженості між українськими масонами та петербурзьким центром. Посилення антагонізмів, особисті амбіції та боротьба за лідерство завдали дошкульного удару масонству. Проте деякі ложі не припиняли своєї діяльності протягом всієї революційної доби й стали осередками моральної й матеріальної підтримки "братів". Саме на їх основі відбувається поживлення масонського руху в 20-х роках уже на терені Радянської України.

Отже, розглядаючи місце масонства серед політичних угруповань, що склали ліберальну опозицію російському самодержавству на початку ХХ століття, автор дійшов таких висновків:

- визначальним чинником "відродження" масонства стала відсутність єдності серед ліберальної опозиції царату та її ізольованість від співзвучних

європейських течій;

- масонство, переважно, шукає своїх adeptів серед елітних, “освічених” прошарків суспільства, інтелігенції, середнього класу, чому сприяють і принципи, покладені в основу масонської доктрини: суспільна злагода, релігійна, культурна та політична толерантність, діалог і партнерство, прагнення до компромісу у вирішенні суспільних проблем;
- більшість масонів за політичними уподобаннями належить до партій центристського спрямування, ліберальної та соціал-демократичної орієнтації. Однією з проklamованих цілей братства є “освітній” вплив на владні структури, який, на думку М.Грушевського, здійснюється за допомогою проведення “своїх людей на впливові становища” [5];
- автор погоджується з висновком О.Крижанівської, що національне питання зіграло роль яблука розбрату між українськими масонами-“федералістами” та масонами-“самостійниками”. Як наслідок, така ідейна роз’єднаність стала на заваді їх консолідуючій місії в громадсько-політичному житті України [6].

Література.

1. Каменщики стремятся на Восток // Новое время. – 1990. – № 44. – С. 46-47.
2. Див.: Независимость. – 1998. – 7 июля. – С. 13.
3. Див.: Пост-Поступ. – 1993. – № 15. – С. 5.
4. Яблунівська Т.Є. Зв’язок масонства з товариством українських поступовців (1908-1917). – У зб.: Наукові праці. –Т. II. – Миколаїв: МФ НаУКМА, 1999. – С. 27-32.
5. Грушевський М. Спомини // Київ. – 1989. – № 9. – С. 133.
6. Крижановська О.О. Тасмні організації в громадсько-політичному житті України (масонський рух у XVIII – на початку XX ст.). – К.: Аквілон-прес, 1998. – С. 50.